

ІСТОРІЯ

народного
господарства
та
економічної
думки

УКРАЇНИ

ВИПУСК

33-34

2002

**ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

**ІСТОРІЯ
НАРОДНОГО
ГОСПОДАРСТВА
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
ДУМКИ
УКРАЇНИ**

**Міжвідомчий збірник
наукових праць**

Засновано в 1965 р.

**Випуск
33 – 34**

Київ – 2002

Історія народного господарства та економічної думки України.
Міжвід. зб. наук. праць. — Випуск 33 – 34. — Київ, 2002. — 384 с. — (Інститут економіки НАН України).

На сторінках чергового (33 – 34-го) випуску всеукраїнського історико-економічного збірника публікуються нові розробки вчених з питань історії економічних реформ, історії народного господарства та історії економічної думки. Вперше перевидається стаття М. В. Птухи «М. І. Туган-Барановський як економіст» (1919). В розділі «До історії наукових установ» вміщені «Бібліографія основних наукових праць Інституту економіки НАН України» та інші матеріали.

На страницах очередного (33 – 34-го) выпуска всеукраинского историко-экономического сборника публикуются новые разработки ученых по вопросам истории экономических реформ, истории народного хозяйства и истории экономической мысли. Впервые переиздается статья М. В. Птухи «М. И. Туган-Барановский как экономист» (1919). В разделе «К истории научных учреждений» помещены «Библиография основных научных трудов Института экономики НАН Украины» и другие материалы.

Редакційна колегія :

Т. І. Дерев'янкін (відповідальний редактор), В. Г. Бодров, Л. П. Горкіна, В. І. Гринчуцький (заст. відповідального редактора), В. Є. Козак, В. І. Кононенко, Л. Я. Корнійчук, В. В. Лантух, В. М. Трегобчук, Б. М. Орловський (відповідальний секретар)

Рецензенти :

В. С. Стешенко, Л. В. Чуйко, О. Б. Шульга

Затверджено до друку вченою радою
Інституту економіки НАН України

Адреса редколегії: 01011. Київ – 11, вул. Панаса Мирного, 26

Тел. 290-84-07

<http://news.te.ua/papers/econh>

П. М. Леоненко

САМОВІДДАНЕ СЛУЖІННЯ НАУЦІ *До 75-річчя академіка НАНУ А. А. Чухна*

У статті висвітлена наукова, педагогічна, науково-організаційна та громадська діяльність видатного українського вченого-економіста, академіка НАНУ Анатолія Андрійовича Чухна.

20 грудня 2001 р. виповнилося 75 років видатному українському вченому-економісту Анатолію Андрійовичу Чухну – академіку НАН України, доктору економічних наук, професору кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Народився А. А. Чухно у смт. Батурин Чернігівської області. Початок його трудового життя, а згодом і служба в армії припали на важкі роки війни. Батько юнака воював на фронті проти гітлерівських загарбників, сім'я на початку вересня 1941 р. евакуювалася до Воронежської області. На юнака лягла турбота про утримання сім'ї. Він працював на різних роботах у колгоспах, а після закінчення відповідних курсів – трактористом. Наприкінці грудня 1943 р. А. А. Чухно був призваний до армії, служив в автомобільному полку. 20 грудня 1944 р. під час військових навчань його було поранено.

Після лікування у військових госпіталях і демобілізації з армії (вересень 1945 р.) А. А. Чухно завершив середню освіту і 1946 р. вступив на економічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. З того часу життя вченого нерозривно пов'язане з провідним університетом країни.

Тут він успішно закінчив студентське навчання з відзнакою (1951), аспірантуру (1951-1954), захистив кандидатську дисертацію (1954) і пройшов шлях від асистента кафедри політичної економії до професора, завідувача кафедри. Результатом активної науково-дослідної роботи стало видання (1959) першої власної монографічної праці «Економічний закон розподілу та його здійснення (на матеріалах вугільної промисловості Донбасу)». 1963 р. А. А. Чухно захистив докторську дисертацію з проблем структурно-функціонального аналізу форм розподілу та їх впливу на підвищення ефективності суспільного виробництва. Йому було

© П. М. Леоненко, 2002

присуджено науковий ступінь доктора економічних наук та наукове звання професора. 35 років (1963-1998) професор А. А. Чухно очолював кафедру політичної економії гуманітарних факультетів Київського університету (з 1992 р. — економічної теорії та господарської практики).

1967 р. А. А. Чухна було обрано членом-кореспондентом, а 1988 р. — дійсним членом АН УРСР. Він — засновник сучасної Київської наукової школи економічної теорії. У центрі уваги її фундатора та його послідовників — аналіз утворення, функціонування, розвитку та трансформації економічних систем. Серед головних розробок школи виділяються такі напрямки наукових досліджень: господарський механізм функціонування економічних систем; взаємодія науково-технічної революції та економічних систем; формування постіндустріального суспільства; трансформація економічних систем і перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки (з 1991 р.). За цикл робіт з актуальних проблем політичної економії А. А. Чухну Президія АН УРСР присудила премію ім. О. Г. Шліхтера АН УРСР (1988).

Для наукової діяльності А. А. Чухна як вченого характерні такі принципово важливі риси. Це, по-перше, акцент на розробці методологічних проблем економічної теорії, а також «виведення» їх на більш поверхневий рівень теорії господарювання. По-друге, це опора на практику господарювання і зворотний зв'язок — впровадження розробок актуальних питань економічної теорії в практику. По-третє, єдність теоретичних досліджень з науково-методичною роботою, інтенсивне втілення їх здобутків у навчальний процес, що дозволяє насичувати останній новітніми досягненнями економічної науки. По-четверте, виваженість висновків у ході наполегливих пошуків проривів у економічній теорії, оригінальність вирішення багатьох дискусійних проблем сучасної економічної науки.

У 60-80-х роках вчений-педагог зробив певний внесок в удосконалення структури і логіки курсу політичної економії. А. А. Чухно послідовно виходив з того, що важливою умовою підвищення рівня викладання політичної економії та вдосконалення науково-дослідної роботи є тісний зв'язок теорії з практикою. Така постановка питання вченим відбивала, з одного боку, актуальність цієї важливої теоретико-методологічної і світоглядної проблеми, а з другого — нагромаджений кафедрами економічного факультету Київського університету протягом десятиріч значний досвід тривалого зв'язку з промисловими та сільськогосподарськими підприємствами республіки. На жаль, цю правильну загальну постановку питання не вдалося послідовно реалізувати. Поступове ігнорування реалій життя, відрив теорії від господарської практики, схоластика та ідеалізація в трактуваннях економіки радянського суспільства, догматизм у поясненні ринкової економіки Заходу тощо стали характерною рисою викладання політичної економії у вузах країни. Однак сама по собі постановка вченим питання про необхідність зв'язку теорії і

практики, пошуку форм його в конкретних умовах не втратила своєї актуальності до цього часу. Конструктивною (але також не реалізованою) була пропозиція А. А. Чухна про послідовний розгляд кожної економічної категорії – від початку до кінця – і критика у зв'язку з цим окремих недоліків нового навчального курсу.

За пропозицією вченого у 60-ті роки здійснено перехід до цілісного викладу проблем розподілу, що дало можливість розкрити взаємодію закону розподілу за працею та суспільними фондами споживання, забезпечити кращу реалізацію принципу матеріального стимулювання в практиці планового господарювання. А. А. Чухно підняв питання про необхідність адекватного відображення в програмі курсу політичної економії діалектичного зв'язку між сферами матеріального і нематеріального виробництва, питань продуктивної та непродуктивної праці, методологій підрахунків макроекономічних показників (сукупного суспільного продукту та ін.). У зв'язку з цим посилилась увага до вивчення прогресуючої зміни співвідношення між матеріальною та соціальною сферами, наслідків переважання останньої у розвинених країнах Заходу і проблем, пов'язаних з цими наслідками, для планової економіки.

Відомому українському вченому належить постановка та всебічне обґрунтування питання про необхідність виділення у програмі курсу політичної економії та навчальній літературі спеціального розділу «Господарський механізм». До нього пропонувалося включити всі елементи (планування, управління, стимулювання, господарський розрахунок та ін.), що дозволяло дати цілісне уявлення про механізм господарювання, краще пізнати цю категорію і домагатися посилення її впливу на господарську практику. У першій половині 80-х років ця пропозиція була реалізована у процесі вироблення програми навчального курсу з політичної економії і створення навчальних посібників та підручників. Зокрема, у навчальному посібнику «Политическая экономия. Методика комплексного изучения вузовского курса» (К., 1987) і підручнику «Политическая экономия» (К., 1988) А. А. Чухно розкрив теми про господарський механізм.

При дослідженні проблем господарського механізму та включенні результатів досліджень у навчальний процес повною мірою проявилися характерні особливості, властиві науковій діяльності професора А. А. Чухна. З одного боку, вчений разом зі своїми послідовниками активно досліджував суть, структуру, розвиток та вдосконалення господарського механізму. Під керівництвом і за редакцією А. А. Чухна в 1979 р. вийшла колективна монографія «Хозяйственный механизм и его совершенствование на современном этапе», за яку одержано першу премію на всесоюзному конкурсі наукових праць вузів колишнього СРСР. У 70-80-ті роки за участю А. А. Чухна вийшло більше 10 випусків республіканського міжвідомчого наукового збірника «Питання політичної економії», присвячених дослідженню проблем господарського механізму і

його вдосконалення в тодішніх умовах. Одночасно А. А. Чухно та його послідовники гостро поставили та всебічно обґрунтували питання про необхідність виокремлення в програмі курсу політичної економії та навчальній літературі спеціального розділу «Господарський механізм», який включав би усі елементи і давав цілісне уявлення про цю категорію.

Разом з тим продовжувалася напружена робота колективу кафедри на чолі з професором А. А. Чухном з впровадження результатів наукових досліджень господарського механізму на промислових підприємствах та об'єднаннях міста Києва і України.

В 1995 р. Президія НАН України присудила академікові А. А. Чухну премію ім. М. І. Тугана-Барановського за цикл робіт «Проблеми переходу до ринкової економіки». На Всеукраїнській нараді економістів він виступив з питань виробничо-технологічної структури економіки та шляхів її перебудови.

В 90-ті роки впровадження наукових досягнень школи А. А. Чухна носить дещо інший характер. Воно йшло по лінії розробки матеріалів і підготовки проектів законів України «Про власність», «Про роздержавлення і приватизацію власності», «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про приватизаційні папери». У 1992-1994 рр. авторський колектив під керівництвом А. А. Чухна здійснив розробку комплексу документів з перетворення виробничого об'єднання «Київський радіозавод» в акціонерне товариство.

У другій половині 90-х років А. А. Чухно зосередив головну увагу на дослідженні питань розвитку постіндустріального суспільства, його теорії і практики та їх значення для України. Вчений опублікував у періодичній літературі цикл статей з цієї проблематики і підготував до друку монографію обсягом понад 30 друк. арк.

Відчутний позитивний вплив справляє наукова школа А. А. Чухна на рівень економічної освіти в університеті та Україні. Напрямки цього впливу – створення якісно нових підручників та навчальних посібників з економічної теорії, створення і читання нових спецкурсів з проблем ринкової економіки, якісно нові підходи до викладання і вивчення економічної теорії, нові розробки в галузі науково-методичної роботи.

А. А. Чухно – автор понад 540 наукових праць, в тому числі 10 індивідуальних і 17 колективних монографій, 12 підручників та навчальних посібників. Відомий вчений є також талановитим організатором науки і підготовки наукових кадрів. У 1979-1985 рр. він працював проректором Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка по науковій роботі. Відома його значна праця – теоретична і практична – щодо вдосконалення організації та підвищення ефективності вузівської науки, реалізації планів наукових досліджень. Більше 20 років на громадських засадах А. А. Чухно працював відповідальним редактором редколегії з випуску

республіканських міжвідомчих збірників «Питання політичної економії» (вийшло більше 200 випусків).

При наукових консультаціях і сприянні А. А. Чухна підготували і захистили докторські дисертації 21 науковець та 67 кандидатів наук. Майже тридцять років професор Чухно очолює спеціалізовану вчену раду по захисту докторських і кандидатських дисертацій. За цей час захищено 64 докторських і більше 100 кандидатських дисертацій не лише випускниками аспірантури та докторантури економічного факультету, а й економістами, по суті, з усіх регіонів України. Суспільним визнанням плідної діяльності А. А. Чухна в цій галузі стало нагородження його в 1986 р. Президією ВАК СРСР та Президією ЦК профспілки працівників вищої школи й наукових установ Почесною Грамотою «За особливі заслуги у роботі по атестації наукових та науково-педагогічних кадрів».

Самовіддане служіння науці А. А. Чухна відзначене рядом високих урядових нагород, отримало широке громадське визнання. Своє 75-річчя академік НАН України, видатний український економіст-теоретик А. А. Чухно зустрів у розквіті творчих сил. Наукова громадськість щиро зичить йому доброго здоров'я, довголіття, творчої наснаги, щедрих ужинок на ниві економічної теорії та підготовки висококваліфікованих кадрів науки й освіти.

В статье освещена научная, педагогическая, научно-организационная и общественная деятельность выдающегося украинского ученого-экономиста академика НАНУ Анатолия Андреевича Чухно.

1. Чухно Анатолий Андрійович : Біобібліографія до 75-річчя / Вступ. ст. Ю. М. Пахомова / Упоряд. П. І. Юхименко / Відп. ред. П. М. Леоненко. — К. : Мустанг, 2001. — 148 с., порт. — (Біобібліографія учених України / (НАН України)).
2. Видатний учений-економіст : До 75-річчя академіка А. А. Чухна // Економіка України. — 2001. — № 12. — С. 80.
3. Київський національний університет імені Тараса Шевченка : Сторінки історії. Видатні вчені. — К. : Бібліотека українця, 1999. — 272 с.
4. На ниві служіння народові // Київський університет. — Грудень 2001. — № 10. — С. 1, 3.
5. Всемирная история экономической мысли. В 6 т. — Т. 6, кн. 1. — М. : Мысль, 1997. — С. 571, 606-610, 714, 717.
6. Національна академія наук України: Персональний склад. 1918-1998. — К. : Фенікс, 1998. — С. 90, 258, 263.
7. Історія Академії наук Української РСР / Редколегія : Б. Є. Патон (голов. ред.) [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 787.
8. Українська Радянська Енциклопедія. — Т. 12. — Вид. 2-е / Голов. редколегія : М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1985. — С. 355.

Одержано 10.01.2002.